

PAVLE ZIDAR, ROMEO IN JULIJA

(Opremila Miša Bernik DZS (1973 str. 138)

Zidarjeva refleksija v tekstu Romeo in Julija kar se da lucidno raziskuje strukturo odnosa med moškim in žensko, sestavine njunega bivanja s težnjo k medsebojnemu primikanju in odmikanju, z nenehnim spremljajočim miselnim ritualom: od prvih medsebojnih spoznanj, poroke, nosečnosti, zakonoloma, ločitve. Sodnik dr. Ernest Šling, sodnik pripravnik, se v službi srečuje z razvezami, z obredom izstopanja iz zakona, z navajanjem banalnih, marginalnih vzrokov, mimo razkrivanja pravega bistva odnosa, zakona, a z verifikacijskim postopkom, analizo, razlago in utemeljitvijo, ki razmerje evidentira in iz področja prvotne ljubezenske metafizike, po razkritju transcendence, potisne zakonca spet v razmerje navidezne metafizike, v oficialno razmerje, v katerem morata vztrajati.

Pregled razmerja med Ernestom in ženo Marijo poteka hkrati z dvema refleksijama pod vodstvom pisca, vidca dimenzij obeh, vzpostavljalca nenehnih kontaktov samo s pomočjo analize, s psihološko prenikavim orisom dveh eksistenc na poti v samo eno-prek zakona-in s težnjo po odmiku po dosegu limite enosti.

Čustvu, kot nečemu nepogrešljivemu ali večnemu v svetu, nasprotuje izkustvo, sleherna oblika življenja: boj med njima je bistvo življenja, boj med grdim in stvarnim, prenikavim in hladnim: zato pa je čustvo obnavljalec vsega, kreator človekove drznosti, da poskuša vedno znova: odstraniti ovirajoči predmet ali pa ga pozabiti.

Ernest spozna v refleksiji vsa svoja razmerja do žene Marije: iz ljubezni v sovraštvo, iz sreče v onesrečitev, a hkrati v nerazrešljiv odnos do sebe. To pa je pogoj prehajanja v jedro odnosa: če bi ne bilo polarnosti, ne bi bilo refleksije in verifikiranja in ne

teksta. Miselna refleksija, svarače izkustvo, narekuje vztrajanje na istem mestu, ker čustvo ne pozna dokaza proti sebi, raje molči v resnici molka, da ničevi motivi oddaljevanja dvoje bitij, ki sta poskušala biti eno, nekaj časa tudi sta, dajo čas refleksiji kot možnosti analize izkustva, kar je čustvo »zagrešilo« v spontanosti in čistosti. Za to pa je potreben spomin na začetek, analiza od stanja nič do ena. Analiza najprej priznava začetek, nenehno in brezkončno možnost poizkusov: iz resničnega razmerja je možen umik tudi v neresnično, a brez poizkusa ne gre. Če preseka konec realnega razmerja ločitev na sodišču, se konec ne zaseka v čisto končnost: sledi razlaga konca, nemirna v pričakovanju odstiranja bistva: prek glasu se dogaja poizkus verifikacije razmerja s ponovnim poizkusom odpiranja odnosa. Konec potemtakem ni čisti konec: konec med razmerjem pomeni samo verifikacijo poti, izsilitev glasu obeh udeležencev kot možnost vzpostaviti razmerje na novi kvaliteti in novem vedenju v razmerju. Zato pa je potreben navidezni konec kot izsiljevalec tistih odtenkov razmerja, ki ga pritiskajo v smer enega ali dveh. Osnovni pogoj te izselitve je samo človekov svet: temen, gluhi in nem; iz tega teži k sporazumevanju, čeprav ve, da je možnosti malo in da se mu prav zaradi svoje teme nenehno odpirajo poti iskanja in izzivanja sebe v drugih.

Osnovni pogoj vzpostavitve ljubezenskega razmerja je po mnenju Pavleta Zidarja srečanje sebe na obrazu koga drugega, v zakopanosti sebe v kom drugem, v približevanju sebi v tuji glavi. Do srečanja s sabo, ki bo v lasti koga, ki ne bo on, mora priti, to vesta oba, prek plahosti, sramu, a hkrati z veseljem nad srečanjem s sabo v človeku, »ki ne more nikamor več, da ga ne bi našla, niti ona nikamor, da je ne bi našel on, ki je zdaj ona.« (21) Trenutek srečanja je začudenje nad seboj, jecljanje, šepet, nerodnosti: zasleplju-

joča luč pred dosego zastrupljajočega sadu. Sad čaka obiralca: žrtev čaka rablja in rabelj teži k žrtvi. Razmerje med zakoncem se v luči Zidarjeve refleksije razkrije kot izživetje posameznika nad nekom drugim, ki je kot žrtev prav tako zadoščen, ker je žrtev in s tem tudi »rabelj, samo na bolj demagoški in zato nevarnejši način, ker je trajnejši.« (24) Srečanje v besedi je prava kri, ki jo posameznik išče v pravem stiku, srečanju, zato ni možno sprenevedanje: dva res naredita enega, vendar le v nepretrganem boju kdo bo koga, nad kom bo kdo: »so dnevi, ko je žena v lasti moža, ko ne more niti misliti niti čutiti, če ji tega ne dovoli mož, in so dnevi, ko mož ne ve za besede predmetov, za misli in smeri, ki jih je mislil in hodil. To so boji, nenehni in strašni, najstrašnejši, v katerih človek zblazni, umre. Vendar se v teh nesmislih in strahotah gradi človek: sin, hči. Iz teh napetosti vstaja človek.« (28)

Refleksija Ernestovega razmerja do žene Marije seže v odnos staršev do svojih otrok: v razmerje že dobojevane zmage med moškim in žensko, ki ne pomeni nič drugega kot smrt, medtem ko so njeni otroci šele na poti začudenja nad poslanstvom spola: »Iz napetosti in bojov med starši prejema otrok silo življenja, ki je nemir, ki oživlja svet.« (29) Pred bojem, ki je posledica razkritja človekovega bistva in poizkus ponovnega zakritja iz razkritega bistva, se dogaja nori izbruh, ko človek preseže sebe in se razgali, s tem pa postane odziven in zmožen stopanja v razmerje: oba izmenjata svoja znamenja skozi glas in kri ust, dosežeta se skozi izziv v sebi. Iz spoznanja izziva in izzivnosti je samo ena pot — zakon.

Do vzpostavitve legitimnega razmerja pred matičarjem razkriva Zidarjeva refleksija v enoto tendirajoče intence, nekakšen cilj, na katerega oba čakata, vesta zanj in ga kot takega sprejmeta. Nadaljevanje cilja je lahko samo še konec potrebe drugega po drugem, pre-

finjeno odtujevanje samemu sebi, ki nikoli ne uspe prav zaradi osnovnega pogoja vzpostavitve razmerja: izvirno čista intenca doživi sicer svojo uresničitve, vendar je beg iz njenega risa nemogočen prav zaradi izvirne čistosti, ki razmerje kot tako sploh omogoča. Zato pri ločitvi mladih zakoncev, ki jo kontrolira Ernest kot sodnik pripravnik in hkrati o vsem poroča ženi Mariji, ne odloča odvetnikova in tožilčeva konciznost: oba sta le izziv spominjanja izvirne čistosti, ki je »ločenca« pritegnila v razmerje. Nadaljnja pot je samo potrditev, verifikacija nekdanje »spoza-be«, kot dokaz samo te možne intence v eno. To pa so samo strah in grožnja, pot do ponovnega najdenja. Zato Pavle Zidar ne prizna prave ločitve med zakoncem: brž ko je bilo vzpostavljeno razmerje na način metempsihoze, je ta postopek že dokončen, ne glede na marginalnost fascinirajočih posameznosti, zato se zakon, razmerja, vzpostavljeno v območju ljubezenske metafizike, ne more razbiti, nujno pa se razbije razmerje, kjer te metafizike ni. Možnost razmerja sicer ostane, a samo v prevladovanju fizisa. Pisanje Pavleta Zidarja se je v dveh letih spremenilo: prevladovanje avtorjeve refleksije, kot se je ob zanemarjanju fabulativnih elementov razširilo že v Mojih besih in Sizif meče aut, se je še bolj radikaliziralo v Romeu in Juliji. Branje teksta ne more mimo aktualizacije esejističnega diskurza z »ljubezensko« tematiko, mimo Ernestovega diskurza ob komaj zadostni ilustraciji okvirnih elementov zgodbe. Tudi v Sizifu je Zidar uporabil Tujca kot osrednjega tvorca esejističnega diskurza. V Romeu in Juliji je diskurz razširjen, da poteka hkrati z Ernestovim in Marijinim, a le s pogojem avtorjevega vodstva in kontrole nastajajočih razmerij. Zato tudi ne more biti trdnjega zgodbenega okvira: pisatelj zasleduje možnost lucidnega esejističnega diskurza, vodi ga skozi razmerja, ne da bi mu pri tem

diahrona perspektiva dogajanja rabila za kaj več kot za dokaz za konstrukcijo celotnosti refleksije. To pa že ni več samo Ernestova, ne samo Marijina..., samo avtorjeva: identifikacija avtorja z Ernestom, Marijo in še kom je potrebna samo zato, da so možne hkrati posamezne refleksije. Iz takega spopada teži že kar umetna ilustracija in hkrati restavracija človekovih eksistencialnih razsežnosti. Pot analize je Zidarjeva moč in hkrati šibkost: medtem ko je že v omenjenih delih radikaliziral diskurz, meditacijo, eksistencialno analizo, je fabulativnost zanemarljivo in ji komaj dal možnost konstitutivnih sestavin svojih tekstov. Vprašanje, ki se zastavlja bralcu ob branju zadnjih nekaj tekstov in po primerjavi z drugimi Zidarjevimi deli, zadeva pisateljev odnos do literarnih tekstov. Zdi se, da se je pisateljeva moč upodabljanja ne osrednega, čutnega sveta, izrabila, izpraznila, postala brezsmiselna, ostaja pa pot lucidnega, radikalnega diskurza, ki je dosegel v tekstu *Romeo in Julija* vrh. Potemtakem moramo razmisliti o možnosti, da se dva načina pisanja stekata v eno: čutna nazornost z esejističnim diskurzom. Pisanje, kakršno se nam je razkrilo v *Romeu in Juliji*, presega po svoji radikalizaciji tako *Moje bese* kot *Sizif meče* aut, toda hkrati pomeni v svoji konciznosti tudi nemožnost hitre in pasivne komunikacije s tekstom. Informacija ostaja zaprta v okvir ene perspektive, zato pa dovršene in domišljene. To moramo priznati, toda hkrati se zavedamo, da izsiljuje Pavle Zidar s takšnim pisanjem pozabljanje teksta in intencijo k ponovnemu branju. Marijan Zlobec

BOJAN ŠTIH, PARADIGME

(Razpotja 24 opremil Matjaž Vidic
Založba Obzorja Maribor 170 str.

Zapis o katerikoli knjigi iz zbirke *Razpotja* (doslej je izšlo 24 knjig slovenskih avtorjev) more biti samo zapis

o avtorjevem publicističnem, esejističnem, kritičnem... delovanju, ne da bi mogli hkrati pregledati celoten kontekst zapisanega, saj je piščeva glediščna točka bolj kot pri katerem drugem piscu rezultat osebnostnih prizadevanj, delovanja, pritrjevanja in odklanjanja. Verifikacija ozadij avtentičnosti zapisanega je od knjige do knjige vprašljiva in skoraj nemožna: izhodiščna točka zapisov kot kritični odnos do nekdanjega in sedanjega mišljenja je naravna posledica avtorjevih spominov, delovanj in poznavanja kulturnega in političnega prostora. Zato so zapiski izziv in rezultat lastne izzvanosti.

Izhodiščni namen zapiskov, paradigem kot rezultat nenehnega, vzporednega spremljanja kulturnega in političnega dogajanja, je »poskus soočanja, povsem osebnega, z mislimi, idejami, umetniškimi in socialnimi gradivi sodobnosti in sedanjosti. Ne da bi hotel spreminjati, izboljševati ali celo upravljati svet, ali vsaj košček sveta, ki v njem živimo in ki so nam v njem podrejena in določena leta bivanja. In vendar slovo od reformatorskih iluzij ne pomeni pristati na »dane strukture sodobnega sveta in na izgubo presoje in vrednotenja; umik je nemoč in poraz.« (7)

Bojan Štih poskuša iskati nove vrednote, potem ko razmišlja o sodobni socialni, kulturni in politični krizi kot izrazu nevrednotenja človekovega dela in ustvarjalnosti. Upira se pozabljanju nedovoljenih spominov in mišljenju na prepovedan način. Osnovni pogoj hotenega »neprevidnega« razmišljanja je spoznanje, da je pot postopnega osvobajanja človeka v njegovo popolno svobodo nenehno ista, povezana z avto-refleksijo, s samokritiko in utrjevanjem lastnih stališč, ne glede na odmevnost in posledice v limitizirani hierarhiji oficialnih kulturnih in političnih odnosov. Zato je radikalno razmišljanje, kakršnega vodi Bojan Štih, nenehno kritičsko in kritizirajoče, je kljub svoji časovni

